

نفس پر سورهی

برائت

حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (مد ظله العالی)

مقدمه

ایمان به معارف قرآن کریم و عمل همه جانبه به آن، متضمن سعادت افراد و جوامع و متعارض با منافع حاکمان ستمگر است؛ از این رو آنان همواره تلاش میکرده‌اند جوامع اسلامی و آحاد ملت مسلمان را در بی خبری از مفاهیم عمیق و نجات بخش قرآن کریم قرار دهند. پادشاهان منحوس و دین ستیز پهلوی نیز از این قاعده مستثنا نبودند.

بر این اساس یکی از مهم ترین فعالیت های انقلابی و مبارزاتی حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (مدظله العالی) در سالهای پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و در سخت ترین شرایط امنیتی حاکم بر جامعه ی آن روزگار، برگزاری جلسات تفسیر و بیان مفاهیم معرفتی قرآن کریم برای عموم مردم بخصوص نسل جوان طلبه و دانشجو بود.

این جلسات بارها توسط مأموران امنیتی رژیم طاغوت پهلوی مورد تهدید و تعطیلی قرار گرفت، اما با عزم و مجاهدت معظّم له و اشتیاق مخاطبان آن، ادامه یافت و رنج دستگیری و تجربه ی زندان شاهنشاهی در این عزم، خللی وارد نکرد.

از پاییز سال ۱۳۵۰ جلسات تفسیر معظّم له برای طلاب در مدرسه ی «میرزا جعفر»^۱ آغاز شد. این جلسات از همان ابتدا نگرانی رژیم را

۱. دانشگاه علوم اسلامی رضوی فعلی

برانگیخته بود به طوری که در اسناد ساواک، از ایشان به عنوان «فردی ناراحت و غیر قابل اصلاح» که «بالاخره باید از حوزه‌ی علمیه‌ی طرد گردد» یاد شده است. در این جلسات سوره‌های مبارکه‌ی مائده، انفال، براءت و آیاتی از سوره‌ی مبارکه‌ی یونس مورد تفسیر و تبیین قرار گرفت. تفسیر سوره‌ی مبارکه‌ی براءت از اوایل سال ۱۳۵۱ آغاز شد و حدوداً تا بهمن ۱۳۵۱ - برابر با محرم الحرام ۱۳۹۳ هجری قمری - ادامه یافت.

این درس تفسیر که یکی از دو درس تفسیر در حوزه‌ی علمیه‌ی مشهد در آن روزگار بود، به طور معمول در روزهای تعطیلی دروس رسمی حوزه یعنی پنجشنبه‌ها و جمعه‌ها در «مدرسه‌ی میرزا جعفر» از مدارس علمیه‌ی در محدوده‌ی حرم مطهر و بعدها در مسجدی در «پایین خیابان»^۱ و سپس مسجد قبله، برگزار میشد.

این جلسات که در فضای خفقان و اختناق شاهنشاهی برگزار میشد، واجد مضامینی اجتماعی و هدایتی، شورانگیز و انقلابی، غنی و سرشار از نکات تربیتی ناب بود که دل و جان مشتاقان طلاب جوان را از زلال معارف ناب قرآنی سیراب میکرد و به مانند سایر درسها و سخنرانی‌های ایشان در آن صرفاً به بیان مطالب و معارف فرعی اسلام بسنده نمیشد بلکه آموزه‌های مهم دینی چون لزوم حاکم شدن دین بر جامعه و مبارزه‌ی با طاغوت در آنها تبیین و تصریح میشد. نتیجه‌ی حضور افراد در این جلسات، اعتقاد مستحکم آنان به لزوم مبارزه با رژیم شاهنشاهی و براندازی آن و جایگزین کردن حکومتی بر پایه‌ی دین بود. مأمور ساواک در گزارشی درباره‌ی جلسات درس و سخنرانی معظّم‌له برای دانشجویان در مسجد امام حسن (علیه السلام) مینویسد: «این گروه به طور مدام آموزش میبیند و تبلیغات آن چنان مؤثر است که جوانان را به صورت گلوله‌ی آتش درآورده و از هیچ چیز ترس ندارند. مبلّغین گروه

---

۱. خیابان شهید نواب صفوی فعلی

به عناوین مختلف ثابت میکنند که در حال حاضر، دستگاه دولتی از حکومت یزید پلیدتر و بدتر است و گفته میشود که شماها مانند امام حسن (علیه السلام) و علی اکبر حسین (علیه السلام) هستید؛ دستگیری و احیاناً مرگ برایتان افتخار است و تمام اعضای وابسته، با ایمان راسخ این ادعا را قبول دارند.» شاید انتخاب سوره‌هایی با مضامین اجتماعی مثل سوره‌ی براءت نیز به همین دلیل بوده است.^۱

انتشارات انقلاب اسلامی وابسته به دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی) به منظور آشنایی و بهره‌مندی عموم مردم از اندیشه‌ی قرآنی معظم له متن دروس تفسیر ایشان را منتشر میکند.

آنچه از جلسات درس تفسیر سوره‌ی براءت باقی مانده است دو نوشته میباشد:

نخست متن واصل از پیاده‌سازی نوار صوتی دروس که همان زمان توسط جناب حجّت الاسلام والمسلمین حسن ربّانی راد فردوسی، ضبط و پیاده سازی شده است. دیگر، یادداشت‌های جناب حجّت الاسلام والمسلمین محمّد باقر داوودی که در جلسه‌ی درس در دفتری مینگاشته است. این مؤسسه از همکاری‌های صمیمانه‌ی این دو بزرگوار سپاسگزاری میکند.

روند آماده‌سازی این اثر به همت جناب حجّت الاسلام والمسلمین محمّد باقر فرزانه (رئیس محترم دانشگاه علوم اسلامی رضوی) و جناب حجّت الاسلام والمسلمین سید مصباح عاملی (مدیر محترم حوزه‌ی علمیه‌ی خراسان) و با پیگیری علمی دو تن از فضلاء درس تفسیر آغاز گردید. متون باقیمانده از آن جلسات تجمیع گردید و پس از تنقیح، در اختیار سه نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم اسلامی رضوی

---

۱. معظم له در ابتدای تفسیر سوره‌ی براءت به شرح کلیّاتی درباره‌ی این سوره پرداخته‌اند.

(حجج الاسلام والمسلمین دکتر جواد ایروانی، دکتر علی خیطاط و دکتر رضا حق‌پناه) قرار گرفت و پس از اصلاح، منبع‌یابی و تیتراژگذاری، ویرایش مختصری گردید، ولی تلاش شد ساختار و جمله‌بندی عبارات به شکل اصلی باقی بماند. از آنجا که متن تفسیر سوره‌ی براءت، صورت گزارش‌گونه‌ای از جلسات درس تفسیر داشت، قالبی متناسب با کتابهای تفسیری می‌طلبید تا بهره‌مندی خوانندگان از آن افزون شود. بدین منظور، کار پژوهش و ویرایش آن به مرکز پژوهش دانشگاه علوم اسلامی رضوی سپرده شد.

جناب آقای مهدی انواری زیر نظر اعضای هیئت علمی دانشگاه، حجج الاسلام والمسلمین آقایان دکتر خیطاط و دکتر حق‌پناه و دکتر جلائیان، به این مهم اقدام کردند. این مؤسسه از تلاشهای این عزیزان تقدیر به عمل می‌آورد.

پیش از این در سال ۱۳۹۳ کتابی مستقل با عنوان «مروری بر مبانی، روش و قواعد تفسیری حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در تفسیر سوره‌ی براءت» از سوی انتشارات انقلاب اسلامی منتشر گردیده بود. لکن هنگام انتشار کتاب تفسیر سوره‌ی براءت در سال ۱۳۹۶ برای نخستین بار به دلیل پیوستگی مطالب آن کتاب با محتوای تفسیری سوره براءت و همچنین در جهت تکمیل فایده‌ی آن برای مخاطبان فرهیخته و اهل علم، مجموعه‌ی مبانی و قواعد تفسیری نیز به عنوان ضمیمه‌ی ابتدایی کتاب تفسیر سوره‌ی براءت انتشار یافت.

اکنون پس از گذشت حدود پنج سال از انتشار این اثر ارزشمند و با عنایت به استقبال مجامع علمی و با هدف ارائه‌ی آن به عنوان متن پیشنهادی درس روشهای تفسیری در مقطع کارشناسی ارشد و همچنین سطح ۳ حوزه به صورت مستقل منتشر خواهد شد.

البته شایان ذکر است مباحث این بخش با نمونه پژوهی فراوان تر و ارائه‌ی نمونه‌های عینی در ذیل هر مبنا و قاعده‌ی تفسیری تکمیل گردیده است. علاوه بر آن با توسعه‌ی مقدمه‌ی کتاب و توضیحات مفصل‌تر در خصوص روش، مبنا و گرایش در خصوص سبک تفسیر و تفاوت بین تفسیر قرآن به قرآن با تفسیر آیه به آیه مطالبی افزوده شده است. امید است خدای متعال این تلاش خاضعانه را بپذیرد و آن را گامی در راه ترویج معارف قرآن کریم قرار دهد؛ ان شاء الله.

انتشارات انقلاب اسلامی

فهرست

﴿ درباره‌ی سوره‌ی براءت ﴿ ۲۹ ﴾﴾

۲۹	.....	زمان و مکان نزول
۲۹	.....	ساختار سوره
۳۰	.....	آغاز سوره
۳۰	.....	نامهای سوره
۳۲	.....	فضیلت سوره
۳۳	.....	خطوط کلی سوره
۳۴	.....	محتوای کلی سوره
۳۵	.....	اقسام مشرکان
۳۶	.....	فضای نزول سوره
۳۹	.....	تفاوت احکام آیات موجود در سوره با دیگر آیات قرآن

﴿ گفتار اول / آیات ۱ تا ۶ ﴿ ۴۱ ﴾﴾

۴۳	.....	تناسب آیات
۴۵	.....	پیام مهلت چهار ماهه
۴۶	.....	آغاز و انجام مهلت چهار ماهه

﴿ گفتار دوم / آیات ۷ تا ۹ ✽ ۵۳ ﴾

- ۵۴ ..... تناسب آیات
- ۵۵ ..... محور اساسی اعتقاد به خدا

﴿ گفتار سوم / آیه‌ی ۱۲ ✽ ۵۹ ﴾

- ۵۹ ..... مبارزه با ائمه‌ی کفر
- ۶۳ ..... روایت

﴿ گفتار چهارم / آیات ۱۳ تا ۱۶ ✽ ۶۵ ﴾

- ۶۶ ..... تناسب آیات
- ۶۷ ..... لحن استفهام، اوج بلاغت آیه
- ۶۸ ..... زمینه‌سازی اسلام برای ابلاغ احکام
- ۶۸ ..... یادآوری جرائم کفار برای تشویق مسلمانان به جهاد
- ۶۹ ..... سنگین‌تر بودن جرم آسیب‌رساندن به مسلمانان از کفر
- ۷۰ ..... مبارزه با ترس، با توجه دادن به توحید
- ۷۳ ..... تعالیم اسلام برای پیشگیری از انحطاط مسلمین
- ۷۳ ..... تحقق اراده‌ی الهی نسبت به مجازات کافران با جهاد مؤمنان
- ۷۴ ..... بحث روایی
- ۷۶ ..... آثار مقاتله با کفار
- ۷۹ ..... اختلاف قرائت
- ۸۰ ..... سنت آزمایش
- ۸۱ ..... امتحانهای الهی و اهداف آن
- ۸۳ ..... شرایط ایمان کامل

﴿ گفتار پنجم / آیات ۱۷ و ۱۸ ✽ ۸۵ ﴾

- ۸۶ ..... تناسب آیات

- ۸۶ ..... مجاز نبودن مشرکان برای عمران مساجد
- ۸۷ ..... احتمالات در معنای آیه
- ۸۹ ..... شرایط آبادگران مساجد
- ۹۰ ..... ملاک خدایی بودن عمل
- ۹۰ ..... نقش ارزشها در سرنوشت جامعه

﴿ گفتار ششم / آیات ۱۹ تا ۲۴ ﴾ ۹۳

- ۹۵ ..... تناسب آیات
- ۹۵ ..... شأن نزول
- ۹۷ ..... برتری ارزشهای الهی بر ارزشهای موهوم مردم
- ۹۹ ..... معنای ولایت

﴿ گفتار هفتم / آیات ۲۵ تا ۲۷ ﴾ ۱۰۳

- ۱۰۴ ..... تناسب آیات
- ۱۰۵ ..... اشاره به داستان جنگ حنین
- ۱۰۹ ..... شیوهی اسلام برای اجرایی شدن احکام
- ۱۱۳ ..... پایمردان جنگ حنین

﴿ گفتار هشتم / آیهی ۲۸ ﴾ ۱۱۵

- ۱۱۵ ..... پلیدی مشرکان
- ۱۱۶ ..... مخالفان خروج مشرکان از مکه

﴿ گفتار نهم / آیهی ۲۹ ﴾ ۱۱۹

- ۱۱۹ ..... تناسب آیات
- ۱۲۱ ..... دلیل مقاتله با اهل کتاب
- ۱۲۲ ..... فلسفه‌ی جزیه

۱۲۳	مقدار جزیه
۱۲۵	بحث روایی درباره‌ی جزیه

﴿ گفتار دهم / آیات ۳۰ و ۳۱ و ۱۳۱ ﴾

۱۳۲	فلسفه‌ی مبارزه با اهل کتاب
۱۳۲	تاریخچه‌ی عقیده‌ی «ابن الله» در بین یهود
۱۳۴	تفاوت مفهوم «ابن الله» در میان یهود و نصارا
۱۳۴	عقاید خرافی اهل کتاب
۱۳۶	تلازم ربوبیت و الوهیت
۱۳۷	عبودیت نکوهیده در قرآن
۱۳۸	بحث روایی

﴿ گفتار یازدهم / آیات ۳۲ و ۳۳ و ۱۴۱ ﴾

۱۴۱	موضع و برنامه‌ی دشمنان دین
۱۴۲	تحقیر کفار
۱۴۳	بی‌تأثیر بودن توطئه‌های کافران برای خاموش کردن دین
۱۴۴	فلسفه‌ی مخالفت با دین در طول تاریخ
۱۴۵	دلگرمی دادن آیات در دوران غربت اسلام
۱۴۷	مفهوم و زمان غلبه‌ی اسلام بر دیگر مکاتب

﴿ گفتار دوازدهم / آیات ۳۴ و ۳۵ و ۱۵۱ ﴾

۱۵۲	شیوه‌ی اسلام در بیان احکام
۱۵۳	درس آیه نسبت به تفاوت گذاشتن بین خوبان و بدان یک قشر
۱۵۴	نهی اسلام از کسب ثروت از راه‌های نامشروع
۱۵۴	شیوه‌های احبار و رهبان در «اکل مال به باطل»
۱۵۷	مصادیق «صدّ عن سبیل الله» کردن علمای اهل کتاب

۱۵۸	ارتباط «اکل به باطل» و «صدّ عن سبیل الله»
۱۵۹	معنای کنز
۱۶۰	مراد از «ذهب و فضّه»
۱۶۱	ارزش بودن زهد در میان مسلمانان در دوران پیامبر(صلی الله علیه وآله وسلم)
۱۶۱	زراندوزی، عامل فاصله گرفتن مسلمانان پس از ...
۱۶۲	دیدگاه اسلام درباره‌ی ثروت
۱۶۳	راه‌های تعدیل ثروت در اسلام
۱۶۴	بحث روایی
۱۶۶	ممنوعیت انباشتن ثروت در اسلام
۱۶۶	ثروت؛ وسیله‌ی به کمال رسیدن همه‌ی ...
۱۷۰	مثالث قدرت در برابر رسالت دین
۱۷۵	فاصله‌ی طبقاتی منشأ بسیاری از جرائم
۱۷۶	اقتضای «تَرْف» بر فساد و فحشا
۱۷۶	مخالفت بیشتر اُخبار و رهبان با پیامبران(علیهم‌السلام)
۱۷۷	ضمیمه‌ی بحث روایی

﴿ گفتار سیزدهم / آیات ۳۸ تا ۴۰ ﴾ ۱۸۵

۱۸۶	تناسب آیات
۱۸۷	تقویت روحیه‌ی پیروی
۱۸۷	شان نزول
۱۸۸	وضعیت اسلام و روم در زمان جنگ تبوک
۱۹۰	شرایط جنگ تبوک
۱۹۱	توبیخ سستی‌کنندگان نسبت به جهاد
۱۹۴	روش قرآن در تعلیم و تربیت
۱۹۴	توبیخ مؤمنان برای تربیت روحی ایشان
۱۹۵	اندک بودن بهره‌های دنیوی در برابر پادشاهی اُخروی

۱۹۶	..... یکی از اصول تفکر اسلامی
۲۰۰	..... عذاب یاری نکردن دین
۲۰۲	..... ترقی معارف الهی
۲۰۳	..... بقای تکلیف جهاد با همه‌ی دشواری‌ها
۲۰۷	..... نقدی بر برداشت عامه
۲۱۳	..... سبّ پیروزی حق بر باطل

﴿ گفتار چهاردهم / آیات ۴۱ و ۴۲ و ۲۱۵ ﴾

۲۱۶	..... تناسب آیات
۲۱۹	..... گستره‌ی جهاد و مصادیق آن
۲۲۱	..... معنای اخلاص در عمل
۲۲۴	..... علت شکل‌گیری نفاق
۲۲۵	..... ملاک نفاق و مصادیق آن
۲۲۷	..... روش پیامبر(صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در جنگ‌ها
۲۲۸	..... کلی بودن مفاد آیه
۲۲۸	..... توجیه منافقان برای فرار از جهاد
۲۲۹	..... پیامد نرفتن به جهاد
۲۲۹	..... گستره‌ی معنای هلاکت

﴿ گفتار پانزدهم / آیات ۴۳ تا ۴۵ و ۲۳۳ ﴾

۲۳۴	..... تناسب آیات
۲۳۴	..... ضرورت همراهی تعلیم با تربیت
۲۳۴	..... دو احتمال در تفسیر عبارت «عَفَا اللَّهُ عَنْكَ»
۲۳۶	..... فضای نزول آیه
۲۳۷	..... فواید شرکت نکردن منافقان در جنگ
۲۳۸	..... نقد دیدگاه برخی از مفسران درباره‌ی آیه

- ۲۳۹ ..... اذن خواهی برای نرفتن به جهاد؛ نشانه‌ی بی‌ایمانی
- ۲۴۰ ..... جهاد، لازمه‌ی قهری ایمان

﴿ گفتار شانزدهم / آیه‌ی ۴۶ ﴿ ۲۴۱ ﴾﴾

- ۲۴۱ ..... تناسب آیات
- ۲۴۳ ..... علت کراهت خداوند از شرکت منافقان در جنگ
- ۲۴۴ ..... چگونگی انتساب اعمال انسان به خداوند
- ۲۴۸ ..... هر گام مقدمه‌ی گام بعدی در راه خیر یا شر

﴿ گفتار هفدهم / آیات ۴۷ تا ۴۹ ﴿ ۲۵۱ ﴾﴾

- ۲۵۲ ..... تناسب آیات
- ۲۵۵ ..... گستره‌ی معنای ظلم
- ۲۵۷ ..... دسیسه‌های منافقان در مسیر شکل‌گیری جامعه‌ی نبوی
- ۲۵۸ ..... بهانه‌ی به‌ظاهر شرعی منافقان برای نرفتن به جنگ
- ۲۶۰ ..... قاعده‌ی تزاحم، قاعده‌ای راهگشا
- ۲۶۱ ..... سقوط منافقان در فتنه

﴿ گفتار هجدهم / آیات ۵۰ و ۵۱ ﴿ ۲۶۳ ﴾﴾

- ۲۶۳ ..... تناسب آیات
- ۲۶۴ ..... بی‌تفاوتی منافقان نسبت به سرنوشت مسلمانان
- ۲۶۶ ..... توهمات منافقان
- ۲۶۸ ..... باور مؤمنان به قضا و قدر الهی
- ۲۷۱ ..... توکل بر خدا؛ از نشانه‌های مؤمن
- ۲۷۱ ..... معنای توکل بر خدا
- ۲۷۲ ..... دو رکن توکل

۲۷۶ ..... فواید توکل

﴿ گفتار نوزدهم / آیات ۵۲ و ۵۳ و ۲۸۳ ﴾

۲۸۳ ..... تناسب آیات

۲۸۴ ..... تفاوت چشمگیر مجاهدان مؤمن با منافقان

۲۸۷ ..... برتری شهادت از زندگی

۲۹۰ ..... معنای قبولی عمل

۲۹۲ ..... عمل نیک از غیر مسلمان

﴿ گفتار بیستم / آیات ۵۴ تا ۵۷ و ۲۹۵ ﴾

۲۹۶ ..... تناسب آیات

۲۹۶ ..... علل قبول نشدن انفاقهای منافقان

۲۹۸ ..... کفر؛ مانع اصلی پذیرش انفاق

۳۰۱ ..... توصیف منافق از زبان امام صادق (علیه السلام)

۳۰۶ ..... ترسو بودن؛ از ویژگی‌های منافقان

﴿ گفتار بیست و یکم / آیات ۵۸ تا ۶۰ و ۳۰۷ ﴾

۳۰۸ ..... عیب‌جویی در تقسیم بیت‌المال؛ نشانه‌ی دیگر منافقان

۳۱۰ ..... لزوم مقدم داشتن مصلحت جامعه بر مصلحت خود

۳۱۳ ..... گستره‌ی صدقات

۳۱۴ ..... چینش حکیمانه‌ی مصارف صدقات

۳۱۵ ..... معنای صدقه

۳۲۰ ..... تبیین معنای فقرا

۳۲۲ ..... تعریف مسکین

۳۲۲ ..... المؤلفة قلوبهم

- ۳۲۳ ..... سهمی از صدقات برای آزاد کردن بردگان
- ۳۲۴ ..... بحث روایی

﴿ گفتار بیست و دوم / آیهی ۶۱ ﴾ ۳۲۹ ﴿

- ۳۲۹ ..... تناسب آیات
- ۳۳۰ ..... منافقان پیامبرآزار
- ۳۳۰ ..... شأن نزول
- ۳۳۰ ..... ادب پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) در گوش کردن به اظهارات مردم
- ۳۳۳ ..... لزوم تکریم افراد جامعه
- ۳۳۷ ..... لزوم پذیرش سخن مؤمن و رد کردن سخن فاسق

﴿ گفتار بیست و سوم / آیات ۶۲ و ۶۳ ﴾ ۳۴۱ ﴿

- ۳۴۱ ..... تناسب آیات
- ۳۴۲ ..... شأن نزول
- ۳۴۵ ..... تلاش منافقان برای پاک کردن گناه خود با گناهی دیگر
- ۳۴۶ ..... تلاش منافقان برای راضی کردن مردم به جای خدا و رسول
- ۳۵۱ ..... رسوایی بزرگ؛ عاقبت جنگ با خدا و رسول

﴿ گفتار بیستم و چهارم / آیات ۶۴ تا ۶۶ ﴾ ۳۵۵ ﴿

- ۳۵۶ ..... تناسب آیات
- ۳۵۷ ..... نقشه‌های منافقان در مقابله با جامعه‌ی اسلامی
- ۳۵۹ ..... احتمالاتی درباره‌ی معنای آیهی ۴۶
- ۳۶۵ ..... عذرخواهی بیهوده‌ی منافقان
- ۳۶۷ ..... برخورد حکیمانه‌ی جامعه‌ی اسلامی با منافقان
- ۳۶۷ ..... شأن نزول

﴿ گفتار بیست و پنجم / آیه‌ی ۶۷ و ۳۶۹ ﴾

- ۳۶۹ ..... منافقانِ همدست
- ۳۷۰ ..... علامت اول منافق؛ امر به منکر
- ۳۷۴ ..... علامت دوم منافق؛ نهی از معروف
- ۳۷۴ ..... علامت سوم منافق؛ خودداری از انفاق
- ۳۷۶ ..... علامت چهارم منافق؛ فراموش کردن خدا
- ۳۷۷ ..... عکس‌العمل خداوند در برابر اقدامات منافقان
- ۳۷۸ ..... ملاکهای شناخت منافق در هر زمان

﴿ گفتار بیست و ششم / آیات ۶۸ و ۶۹ و ۳۷۹ ﴾

- ۳۸۰ ..... تناسب آیات
- ۳۸۱ ..... دوری منافقان از رحمت الهی در دنیا و آخرت
- ۳۸۸ ..... تشابه و همسانی تاریخ
- ۳۸۹ ..... بحث روایی

﴿ گفتار بیست و هفتم / آیه‌ی ۷۱ و ۳۹۱ ﴾

- ۳۹۱ ..... تناسب آیات
- ۳۹۲ ..... اوصاف جبهه‌ی مؤمنان
- ۳۹۲ ..... تبیین واژه‌ی «ولایت»
- ۳۹۳ ..... معنای ولایت بین مؤمنان
- ۳۹۷ ..... نشانه‌های مؤمنان
- ۳۹۸ ..... نشانه‌ی اول مؤمنان؛ امر کردن به معروف
- ۳۹۸ ..... نشانه‌ی دوم مؤمنان؛ نهی کردن از منکر
- ۳۹۹ ..... عمومیت وظیفه‌ی امر به معروف و نهی از منکر
- ۴۰۳ ..... جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در میان احکام اسلام
- ۴۰۶ ..... امر به معروف و نهی از منکر؛ حافظ حالت انقلابی جامعه‌ی اسلامی

- ۴۰۹ ..... بحث روایی
- ۴۱۸ ..... روایات مخالف عمومیت وجوب امر به معروف
- ۴۲۱ ..... نشانه‌ی سوّم مؤمنان؛ اقامه‌ی نماز
- ۴۲۲ ..... نشانه‌ی چهارم مؤمنان؛ پرداخت زکات
- ۴۲۲ ..... برتری نماز نسبت به سایر واجبات
- ۴۲۵ ..... اهمّیت زکات در اسلام
- ۴۲۶ ..... نشانه‌ی پنجم مؤمنان؛ اطاعت از خدا و رسول او (صلی الله علیه وآله وسلم)
- ۴۲۶ ..... حالت اطاعت؛ سرچشمه‌ی انجام عبادات و واجبات
- ۴۲۸ ..... اطاعت از رسول خدا (صلی الله علیه وآله وسلم)؛ شرط پذیرش اطاعت خدا
- ۴۳۲ ..... رحمت الهی شامل حال مؤمنان
- ۴۳۴ ..... بحث روایی

﴿ گفتار بیست و هشتم / آیه‌ی ۷۲ ﴿ ۴۳۷ ﴾ ﴾

- ۴۳۷ ..... پاداش آخری مؤمنان
- ۴۳۸ ..... وعده‌ی اوّل خدا به مؤمنان؛ بهشتهای سرسبز
- ۴۴۱ ..... وعده‌ی دوّم خدا به مؤمنان؛ بهشتی بالاتر
- ۴۴۳ ..... بحث روایی
- ۴۴۵ ..... وعده‌ی سوّم خدا به مؤمنان؛ رضوان الهی
- ۴۴۶ ..... راز وعده‌ی مکرّر قرآن به بهشت و نعمتهای آن

﴿ گفتار بیست و نهم / آیه‌ی ۷۳ ﴿ ۴۴۹ ﴾ ﴾

- ۴۴۹ ..... جهاد با منافق
- ۴۵۰ ..... مقصود از جهاد در قرآن کریم
- ۴۵۵ ..... قرائت غیر مشهور
- ۴۵۶ ..... بحث روایی
- ۴۵۹ ..... شرط تحقّق جهاد؛ درگیری با دشمن

﴿ گفتار سی‌ام / آیات ۷۴ و ۷۵ و ۴۶۳ ﴾

- ۴۶۴ ..... سوگند دروغ منافقان
- ۴۶۴ ..... کفر منافقان
- ۴۶۵ ..... ناکامی منافقان در توطئه
- ۴۶۵ ..... پستی منافقان
- ۴۶۶ ..... باز بودن راه توبه
- ۴۶۷ ..... تهدید منافقان به بدعاقبتی
- ۴۶۸ ..... شأن نزول
- ۴۶۹ ..... توطئه‌ی منافقان برای قتل پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)
- ۴۷۱ ..... تخلف منافق از عهدش

﴿ گفتار سی و یکم / آیات ۷۹ و ۸۰ و ۴۷۳ ﴾

- ۴۷۴ ..... زیاده‌خواهی منافقان و به‌تمسخر گرفتن انفاق‌کنندگان
- ۴۷۵ ..... ثروت و تیرگی روحی
- ۴۷۶ ..... عیب‌جویی منافقان از انفاق‌های اندک
- ۴۷۷ ..... شأن نزول
- ۴۷۸ ..... استهزای منافقان از سوی خدا
- ۴۷۹ ..... ماندگاری انفاقات در راه خدا
- ۴۸۰ ..... عذاب‌های دنیایی منافقان
- ۴۸۰ ..... دلسوزی بیجا برای منافقان
- ۴۸۴ ..... نقد روایات ساختگی

﴿ گفتار سی و دوم / آیات ۸۱ تا ۸۴ و ۴۸۷ ﴾

- ۴۸۸ ..... شأن نزول
- ۴۸۸ ..... تناسب آیات
- ۴۸۹ ..... پندار غلط مخلفون در همیشه‌ی تاریخ

- ۴۹۳ ..... وجوب اعلام موضع قاطع در برابر منافقان
۴۹۷ ..... ممنوعیت نماز بر جنازه‌ی منافق

﴿ گفتار سی و سوم / آیه‌ی ۸۵ ☉ ۵۰۱ ﴾

- ۵۰۱ ..... مال و اولاد منافقان؛ عامل عذاب آنان در دنیا
۵۰۴ ..... سنت الهی در مورد اموال و فرزندان منافقان

﴿ گفتار سی و چهارم / آیات ۸۶ تا ۸۹ ☉ ۵۰۷ ﴾

- ۵۰۸ ..... تناسب آیات
۵۰۸ ..... موضع‌گیری منافقان ثروتمند در برابر حکم جهاد
۵۱۳ ..... رضایت منافقان به عقب‌ماندگی
۵۱۴ ..... موجودی مؤمن در طبق اخلاص

﴿ گفتار سی و پنجم / آیه‌ی ۹۰ ☉ ۵۱۷ ﴾

- ۵۱۷ ..... تناسب آیات
۵۱۸ ..... جواز استعمال لفظ در اکثر از معنای واحد
۵۲۲ ..... سرنوشت کافران و قاعدان

﴿ گفتار سی و ششم / آیه‌ی ۹۱ ☉ ۵۲۵ ﴾

- ۵۲۵ ..... معذوران معاف از جهاد
۵۲۶ ..... معافیت معذوران به شرط خیرخواهی
۵۳۳ ..... بحث روایی

﴿ گفتار سی و هفتم / آیات ۹۲ و ۹۳ ☉ ۵۳۵ ﴾

- ۵۳۶ ..... شأن نزول آیه

﴿ گفتار سی و هشتم / آیات ۹۴ تا ۹۶ ﴾ ۵۳۹

- ۵۴۰ ..... تناسب آیات
- ۵۴۰ ..... بهانه‌تراشی منافقان برای شرکت نکردن در جهاد
- ۵۴۲ ..... آگاهی خداوند و رسول (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) از اقدامات منافقان
- ۵۴۵ ..... نارضایتی خدا از منافقان

﴿ گفتار سی و نهم / آیات ۹۷ تا ۹۹ ﴾ ۵۴۷

- ۵۴۸ ..... تناسب آیات
- ۵۴۸ ..... فضای نزول آیات
- ۵۵۱ ..... ذکر اوصاف اهل بادیه
- ۵۵۶ ..... انفاق، مایه‌ی تقرب به خدا

﴿ گفتار چهارم / آیه‌ی ۱۰۰ ﴾ ۵۵۹

- ۵۵۹ ..... تناسب آیات
- ۵۶۰ ..... اختلاف قرائت
- ۵۶۰ ..... گروه اول: پیشگامان
- ۵۶۴ ..... عمومیت آیه برای همه‌ی زمانها
- ۵۶۷ ..... تراشیدن کرامت بی‌اساس برای برخی صحابه
- ۵۷۴ ..... مخالفت نظر عامه با اصول مسلم اسلامی

﴿ گفتار چهل و یکم / آیه‌ی ۱۰۱ ﴾ ۵۷۵

- ۵۷۵ ..... تناسب آیات
- ۵۷۶ ..... گروه دوم: منافقان پنهان

﴿ گفتار چهل و دوم / آیه‌ی ۱۰۲ ﴾ ۵۷۹

- ۵۷۹ ..... شأن نزول

۵۸۰ ..... گروه سوم: آمیزه‌ای از خوبی و بدی

﴿ گفتار چهل و سوم / آیه‌ی ۱۰۳ ❖ ۵۸۳ ﴾

۵۸۳ ..... تناسب آیات

۵۸۴ ..... آثار صدقه

۵۸۶ ..... تطهیر انسان با صدقه

۵۸۸ ..... تزکیه‌ی انسان با صدقه

﴿ گفتار چهل و چهارم / آیه‌ی ۱۰۶ ❖ ۵۹۳ ﴾

۵۹۳ ..... گروه چهارم: موكول شدگان به امر خدا

۵۹۴ ..... شأن نزول

﴿ گفتار چهل و پنجم / آیات ۱۰۷ تا ۱۱۰ ❖ ۵۹۷ ﴾

۵۹۸ ..... شأن نزول

۶۰۰ ..... داستان مسجد ضرار

۶۰۳ ..... پایگاه اضرار، کفر و تفرقه در پوشش مسجد

۶۰۴ ..... فلسفه و حکمت احکام اسلامی

۶۰۶ ..... مسجد ضرار، قالبی تهی از محتوا

۶۰۷ ..... قرآنهاى بر سر نيزه، در برابر قرآن ناطق

۶۱۰ ..... تذکری برای مبلغان

۶۱۲ ..... تفاوتهاى مؤمن و منافق

﴿ گفتار چهل و ششم / آیات ۱۱۱ و ۱۱۲ ❖ ۶۱۵ ﴾

۶۱۶ ..... تناسب آیات

۶۱۶ ..... تشویق آیه به جهاد

﴿ گفتار چهل و هفتم / آیات ۱۱۳ و ۱۱۴ و ۶۲۵ ﴾

- ۶۲۶ ..... تناسب آیات
- ۶۲۷ ..... برخورداری از هویت؛ لازمه‌ی تشکیل امت
- ۶۲۸ ..... اخوت دینی؛ فوق روابط فAMILI
- ۶۲۹ ..... بحثی تاریخی - ادبی در واژه‌ی «أب»
- ۶۳۱ ..... تقابل همیشگی جبهه‌ی کفر و ایمان

﴿ گفتار چهل و هشتم / آیات ۱۱۷ و ۱۱۸ و ۶۳۵ ﴾

- ۶۳۶ ..... تناسب آیات
- ۶۳۶ ..... دو نوع تخلف از جنگ تبوک
- ۶۳۶ ..... توبه‌ی خدا و توبه‌ی عبد
- ۶۳۹ ..... مقصود از توفیق الهی
- ۶۴۰ ..... شرایط قبولی توبه
- ۶۴۱ ..... وضع افراد متخلف از جنگ تبوک

﴿ گفتار چهل و نهم / آیات ۱۱۹ تا ۱۲۱ و ۶۴۳ ﴾

- ۶۴۴ ..... تناسب آیات
- ۶۴۴ ..... معنای تقوا
- ۶۴۵ ..... معنا و مصداق «صادقین»
- ۶۴۸ ..... ممنوعیت تخلف از فرمان پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم)

﴿ گفتار پنجاهم / آیه‌ی ۱۲۲ و ۶۵۳ ﴾

- ۶۵۳ ..... لزوم تفقه در دین
- ۶۵۴ ..... تبیین واژه‌ی «تفقه»
- ۶۵۶ ..... فرق تفقه و فقه
- ۶۵۷ ..... اصطلاح شرعی فقه

۶۵۷ ..... مقصود از تفقه در دین

۶۶۱ ..... بحث روایی

﴿ گفتار پنجاه و یکم / آیه‌ی ۱۳۱ ✽ ۶۶۷ ﴾

۶۶۷ ..... حکمی ساده، ولی شگفت‌آور

﴿ اعلام و نمایه‌ها ﴾

..... فهرست اعلام و نمایه‌های کتاب